

ROMÂNIA ȘI SFÎRȘITUL CELUI DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL: CÎTEVA CONSIDERAȚII ISTORIOGRAFICE

Ovidiu Buruiană

Anul 1944 s-a dovedit a fi, pe multiple planuri și dincolo de discursul propagandistic comunist, unul decisiv în istoria secolului XX românesc. Spiritul și instituțiile dominante în evoluția României după 1848 îi aduseseră pe români mai aproape de modelul politic, economic și social asumat – care era Europa occidentală – chiar dacă practica și rezultatele nu au fost uneori la înălțimea idealului. Elita societății avea credința că eram o parte a Europei. Începînd cu 1944-1945 această Românie avea să fie înlocuită de o alta, cursul dezvoltării orientîndu-se brusc spre Răsărit¹.

Gustave Le Bon afirma că perturbațiile care preced schimbările majore de civilizație nu sînt provocate de transformări politice considerabile-invazii, lovituri de stat etc. – ci de o modificare profundă în ideile popoarelor². Paradigma mulțimilor lui Le Bon, cu trimitere indirectă la modernizare, privilegiază anumite interogații de tipul: era “civilizația românească modernă” (în sens occidental) – atît cît era civilizație – una care să facă necesară schimbarea ? Privind spre instituțiile epocii, chiar dacă substanța lor a fost de multe ori viciată, ca și spre dinamica mulțimilor, în simultaneitatea și dualitatea reprezentării lor, ca Românie modernă și tradițională, răspunsul este esențialmente negativ. Din perspectiva celor petrecute după august 1944, nu putem decela decît un voluntarism al schimbării societale, exacerbat de necesitatea prezervării puterii – cucerite într-o manieră violentă și în același timp legală³ – sub presiunea decisivă a factorului extern, sovietic, pe fundalul sfîrșitului războiului.

Această dispunere intern-extern în ascensiunea comuniștilor spre putere a generat mituri politice recunosciibile atît în propaganda comunistă, cît și la nivelul istoriografic al unei “opoziiții naționaliste”⁴. În

prezentul expozeu nu vom insista asupra discursului comunist, îndreptându-ne atenția asupra acelui tip de demers care tinde să devină oficial astăzi, ocupînd locul lăsat liber de colapsul comunismului și care recuperează “în folos național” implicațiile factorului extern în istoria imediat postbelică a României. O realitate care oferă decorul pentru drama reală a poporului român în acest secol: preluarea puterii de către comuniști și instaurarea regimului de democrație populară. Străbătut de nuanțe acuzatoare la adresa unui Occident care, în timp ce ne promitea libertatea, “ceda” pe ascuns România monstrului de la Răsărit, hrăpărețul vecin dintotdeauna, discursul este încadrabil în ceea ce Lucian Boia denumeste ca fiind “mitul conspirației”, al complotului împotriva României, una din figurile cele mai comune ale imaginarului politico-istoric⁵.

Demersul actual s-a “organizat” (neintenționat) pe două paliere, nu întrutotul separabile, avînd ca factor unificator preeminența imorală a interesului marilor puteri în dauna țărilor mici, peste orice norme și valori. Primul palier se proiectează, cu precădere, dinspre exterior și are ca repere marile conferințe interaliatate din timpul celui de-al doilea război mondial – care au luat firească discuție și organizarea postbelică a păcii. Accentul este pus pe cele de la Moscova din octombrie 1944, cu “faimosul” acord de procentaj dintre Stalin și Churchill privind împărțirea sferelor de influență în Europa centrală și de est, și de la Ialta (februarie 1945) care a “consfințit” politica anglo-americanilor de cedare a unei părți din lume comunismului. Ramificațiile acestui tip de discurs sînt vaste, mergînd de la individualizarea vinovaților în persoanele lui Churchill și Roosevelt⁶ pînă la diverse luări de poziție încriminînd politici de stat – care anunțau, cumva, instaurarea lumii bipolare și permanentizarea confruntării la sfîrșitul războiului mondial. Fenomen văzut retrospectiv, prin prisma războiului rece, ca suprema greșeală diplomatică care a făcut ca America să cîștige războiul dar să piardă pacea⁷.

Al doilea nivel discursiv, în completarea primului, se referă la participarea României la războiul Națiunilor Unite împotriva Germaniei, la rolul factorului politic de la București și al armatei române în scurtarea războiului în Europa, cu trimitere directă la neacordarea de către marile puteri a statutului de cobeligeranță după evenimentele din 23 august 1944. România a fost un “partener de război”, neîndreptățit la Conferința de pace⁸.

Fiecare societate își plătește propria istorie și propriul refuz al istoriei. La noi și aiurea, refuzul istoriei își găsește materialitatea în nașterea miturilor politice care, dincolo de rolul lor fondator, mobilizator, legitimant al unor structuri preponderent politice, asigură acele ecrane pe care se proiectează angoasele colective; reprezintă (miturile) modalități de reacție, induse sau nu, față de dezechilibre din interiorul societății⁹. Pentru structurarea modernă a unei comunități, aceste mituri devin, adeseori, un factor de frînare. Sînt un punct de sprijin, un punct fix, dar, în același timp, constituie o piedică în acel tip de decolaj (și istoriografic) pe care-l presupun timpurile actuale, bazat pe capacitatea de adaptare la metodologii diverse, pe pluralitatea discursului (istoric) și pe empatie. Creează blocaje la nivelul unui demers istoric, văzut din perspectivă națională, și așa handicapat ca metodologie de analiză și de interpretare după 45 de ani de regim totalitar. Un sentiment național golit aproape de conținut și niște valori care fundaseră națiunea, devenite formale, relativizate prin absorbția lor de către comunism, exacerbează în continuare mituri precum, în cazul nostru, cel al laltei, al tocmelii de la Moscova sau cel al neîndreptățirii României – a patra țară împotriva Germaniei ca sacrificii umane și materiale-, potențînd astfel un naționalism postcomunist în căutare de identitate. Ele ascund faptul că la sfîrșitul războiului am fost considerați învinși¹⁰ – și am fost niște învinși pe toate planurile -, din teama că istoria nu are răbdare cu învinșii. Ne este greu să acceptăm rolul regional, minor – mai în toate epocile – al românilor, refuz specific naționalismului recent sau regăsit al unui popor.

Rolul României în scurtarea războiului și în victoria finală a Alianților în Europa este, incontestabil, o realitate militară, recunoscută ca atare chiar de către Stalin¹¹. Discuția însă asupra relevanței politice a participării noastre la război în condițiile în care, spre sfîrșitul anului 1944, aspectele politice începeau să se distingă de cele militare¹², se impune cu necesitate. Trebuie să ne punem întrebarea de ce au insistat sovieticii în negocierile pentru convenția de armistițiu ca armata română să participe la războiul din Vest?¹³ De unde atîta încredere într-o armată care luptase timp de trei ani împotriva lor și care avea, cel puțin la nivelul conducerii, sentimente antirusești și antibolșevice? Un răspuns cert este dificil de oferit, situarea în zona ipoteticului fiind necesară. Cu perspectiva a ceea ce a urmat, explicația facilă a dorinței sovieticilor cît mai repede războiul pare depășită, chiar dacă nu trebuie eludată. Răspunsul balansează, credem, între teama Armatei Roșii de a lăsa în

spatele frontului o armată prin excelență inamică și, legat de această temă, ideea de a lipsi țara de o forță de rezistență redutabilă în planurile politice ale Kremlinului privind România.

Privirea unilaterală a fenomenelor, numai dintr-un unghi convenabil, este ilustrată plenar de momentele Moscova și Ialta, evenimente pur și simplu demonizate în istoriografia românească. Efortul pentru a găsi motivațiile poziției anglo-americane este minim, condamnarea fiind, prin urmare, totală.

Precizarea că nu putem, în ceea ce ne privește, vorbi despre o trădare de către Occident a țărilor central și est europene este una de substanță. Despre o trădare a ideii de democrație poate. Ceea ce se poate imputa anglo-americanilor era orbirea lor în raport cu adevăratele obiective ale lui Stalin, faptul că s-au lăsat amăgiți de proteismul fenomenului sovietic-comunist (aceasta și prin prisma maniheismului impus de război) și l-au judecat cu măsuri proprii crezându-l reformabil. Când s-au dezmeticit, sub presiunea evenimentelor – a măsurilor luate de comuniști în țările ocupate/ “eliberate” de armata sovietică -, nu aveau altă alternativă decât de a permanentiza confruntarea, schimbând inamicul¹⁴. Sferele de influență s-au relevat a fi o realitate necesară. Uniunea Sovietică jucase în războiul împotriva Germaniei un rol decisiv și occidentalii erau conștienți că Moscova dorea o sporire a importanței ei pe scena internațională, mai ales pe cea europeană. Pentru ceilalți Mari era esențial să mențină relații bune cu rușii, necesare și în perspectiva postbelică a asigurării păcii¹⁵. Au recunoscut astfel dreptul aliatului din Răsărit de a avea propria sferă de influență – condiție a statutului de mare putere-, un spațiu protector, idee răsturnată a aceluși “cordon sanitar” creat de Occident împotriva bolșevismului în perioada interbelică.

Cu vizionarismul lor aplicat – și pe relație cu lumea de după război-, bazat pe principiile generoase ale Cartei Atlanticului, americanii au denunțat constant ideea sferelor de influență, secretarul de stat Cordell Hull declarând că “orice acțiune care s-ar fi referit la crearea sau la acceptarea sferelor de influență se va întoarce mai târziu împotriva noastră”¹⁶. Dar, în contextul război mondial, Europa era pentru ei un teatru de acțiune secundar pe care doreau să-l părăsească cât mai repede după înfrângerea Germaniei¹⁷ – cu atât mai mult cu cât, în perioada conferinței de la Ialta, războiul din Pacific părea să mai dureze. Și-au dat seama că “sferele de influență erau singura soluție pentru lumea

postbelică, pînă cînd apărătorii păcii se vor fi convins că pacea este durabilă” (Walter Lippmann)¹⁸.

Problemele s-au pus diferit pentru britanici. Era o angoasă asupra viitorului lumii și în special al bătrînului continent. Gîndeau că se vor afla singuri în fața copleșitoare forțe rusești și s-au temut realmente că dominația sovietică asupra Europei va fi totală, în condițiile în care și comuniștii dintr-o serie de țări apusene (Franța, Italia sau Grecia) se găseau pe o poziție favorizantă în lupta pentru putere. Principiile Cartei erau nobile și generoase, dar demonstrația de forță a Sovietelor de după Stalingrad îi obliga să-și definească cu precizie interesele de mare putere. Un acord privind sferele de influență a fost, din acest punct de vedere, culmea politicii lor¹⁹. Conferința “Tolstoi” (Moscova, octombrie 1944) a reprezentat un gest disperat din partea lui Churchill care urmărea să mai salveze ceea ce mai putea fi salvat – Grecia – și a obține astfel un răgaz pentru interesele aliaților occidentali în Mediterana. Aceasta în condițiile în care sovieticii își schimbă, din punct de vedere strategic, prioritățile de război, părăsind frontul principal și obiectivul comun de război – drumul cel mai ușor spre Berlin trecea prin cîmpiile Poloniei – în favoarea fronturilor secundare, neesențiale militar. Marea Britanie nu avea, spre deosebire de Uniunea Sovietică, posibilitatea practică de a interveni în Grecia. Churchill nu deținea prea multe atuuri în disputa cu Stalin, nu avea ce să trădeze²⁰.

În același sens trebuie văzut și momentul Ialta (februarie 1945) care avea loc într-un context militar favorabil Uniunii Sovietice²¹. Mai mult, cei trei Mari avansau la Conferința din Crimeea pe un teren necunoscut: trebuiau să elaboreze o strategie comună a păcii. Asta a făcut ca improvizațiile să fie inerente, atît asupra unor probleme principale, cît și asupra unora secundare, deciziile tinzînd a armoniza “situațiile de fapt” cu principiile generale în scopul de a valoriza motivele războiului și de a preîntîmpina o repetare a conflictelor care, după 1919, subminaseră pacea. Se adăuga ideea de a convinge opinia publică despre posibilitatea “lumii unitare” și a o face astfel să adere la conceptul organizației internaționale pentru pace. Ideea prezervării Marii Alianțe a fost determinantă pentru rezultatele Conferinței, fiecare națiune europeană hipostaziind această alianță prin acele “fronturi populare” care înglobau tendințe prooccidentale și prosovietice în lupta împotriva inamicului comun. Ceea ce a condus la multă confuzie, mai cu seamă în țările din Europa centrală și de est unde comunismul era, adeseori, răul absolut. De altfel, problema

occidentalilor în aceste țări a fost incompatibilitatea între instaurarea unor regimuri prosovietice și a ține alegeri libere, conform criteriilor democratice²².

Contrar istoriografiei românești, imună la revizii care ar atinge discursul mitologizant, după Ialta cei care s-au arătat entuziasmați de rezultatele Conferinței au fost anglo-americanii²³. Din punct de vedere sovietic, bilanțul Ialtei era mai degrabă negativ, recunoscându-se ceea ce aveau deja. În schimb aderaseră la “Declarația Europei eliberate”, se obligaseră să lupte împotriva Japoniei – foarte important, la acel moment, pentru partea americană – și să conlucreze la crearea O.N.U.²⁴, acțiuni și organisme pe care nu le credeau utile și viabile.

Sferele de influență erau, prin urmare, o realitate. În plus, și din aceasta deriva tragismul lor pentru români, erau o necesitate. Ele ofereau, la un preț considerabil, securitatea temporară pentru desfășurarea evenimentelor politice în Vest și chiar în Est, prin menținerea alianței încheiată în timpul războiului pînă cînd noi organisme îi vor lua locul²⁵.

Dar pacea s-a dovedit, destul de repede, o iluzie. Tensionarea relațiilor dintre partenerii împotriva Germaniei lui Hitler s-a produs, multiplu semnificativ din perspectiva războiului rece, datorită dualității limbajului politic, urmare implicită a diferențelor la nivelul filosofiilor politice. Fiecare a înțeles altceva din conceptele vehiculate.

Vesticii erau de acord că Uniunea Sovietică avea nevoie de o centură de siguranță care nu putea fi decît Europa de est. Anglo-americanii – mai ales americanii – n-au înțeles ce înseamnă “zonă de securitate”, “zonă tampon” pentru sovietici. Gîndeau, în spiritul clasic al conceptului, la state asupra cărora Moscova să-și exercite influența prin “instaurarea” unor guverne prietene (mai ales la nivelul politicii externe promovate) și care să-i ofere garanția securității/liniștii. Așa cum se situau țările Americii Centrale și de Sud față de Statele Unite sau Țările de Jos raportat la Marea Britanie²⁶. Stalin vizualiza conceptul însă în termeni de putere, de Imperiu: o zonă de dominație efectivă²⁷, de regim, în sensul celor spuse lui Djilas – “războiul acesta nu este la fel ca cel din trecut, ci cel care ocupă un teritoriu își impune și sistemul său social. Fiecare își impune sistemul său acolo unde ajunge armata sa “ - , chiar dacă afirmația a fost supervalorizată în perioada războiului rece²⁸. Această dualitate a reprezentării conceptuale se regăsește în celebrul discurs din 5 martie 1946 ținut de Winston Churchill la Fulton, Missouri care reafirma înțelegerea anglo-americanilor față de propensiunea rușilor de a-și asigura

frontierele lor apusene, dar – spune el – “și toate [țările din Est] se află nu numai sub influența sovietică ci și sub un control foarte strict de la Moscova...”²⁹.

Capacitatea de autoiluzionare a occidentalilor în legătură cu fenomenul comunist și cu posibilitatea acestuia de a fi asemănător Occidentului (Koncalowski) a fost mare, sporită de maleabilitatea limbajului promovat de liderii sovietici. Dacă în 1939 își copiasse stilul după Hitler, Stalin vorbea după 1941 limbajul noilor săi aliați: limbajul libertății³⁰. Imaginea comunismului, avînd drept coordonate principale antifascismul recuperat, întruchiparea forței dar și a libertății, se găsea la apogeu în opinia publică din Vest³¹. Situația în alianța cu cele mai democratice societăți ale timpului i-a conferit comunismului “un pașaport democratic ce a permis Uniunii Sovietice să înveșmînteze expansiunea sa teritorială în straiile ideii democratice”³². Persuasiunea discursului din fața Congresului (12 martie 1947) este relevantă pentru greutatea lui Truman de a explica necesitatea ajutorării Greciei și Turciei împotriva comunismului³³.

Ne este greu să înțelegem această aură de considerație și de admirație pe care ideea comunistă a dobîndit-o în urma victoriei Armatei Roșii asupra național-socialismului. Imposibila obiectivare derivă, atunci și acum, din teama de Rusia, constitutivă modernității românești³⁴, teamă exacerbată de experiența comunistă directă și de faptul că terminarea celui de al doilea război al secolului XX însemna sfîrșitul preeminenței mondiale a Europei³⁵. Începutul istoriei extraeuropene s-a constituit într-un moment de aprehensiune pentru elita politică românească din perspectiva sfîrșitului tradiționalelor alianțe externe ale României.

Dezvoltarea războiului rece³⁶, cel de al doilea fenomen major al epocii, legat indisolubil de existența sferelor de influență după război, a dus la înstăpînirea comunismului rusesc în România. Radicalizarea discursului anglo-american față de realitățile din spațiul de dominație sovietic, dorită de cei care deveniseră “istoricii” – elita politica tradițională -, i-a adus, paradoxal, pe comuniștii români mai aproape de puterea absolută, obligînd Moscova să-i sprijine total și necondiționat.

Marchizul de Custine prevedea, la mijlocul secolului trecut, că atunci cînd democrațiile cosmopolite “din cădere în cădere, vor fi fost cuprinse de somn pe dinăuntru și de dispreț pe dinafară, orice alianță cu aceste societăți dispărute în egoism fiind recunoscută ca imposibilă, ecluzele Nordului se vor ridica din nou asupra noastră și atunci vom

suferi o ultimă invazie care nu va mai fi a unor barbari ignoranți, ci a unor stăpîni vicleni, mai experimentați ca noi, deoarece vor fi învățat din propriile noastre excese cum putem și cum trebuie să fim guvernați”³⁷. Tot el spunea că atunci cînd vei fi nemulțumit să trăiești într-o țară europeană, trebuie să faci o călătorie în Rusia “căci oricine va vedea bine această țară se va considera fericit că trăiește oriunde în altă parte”³⁸. Românii nu au avut nevoie să facă o călătorie în Rusia. De Cistine era francez, noi însă ne aflăm în vecinătatea Imperiului și Rusia a venit la noi. “Nu era pentru noi Victoria aceea și nici primăvara aceea”³⁹.

¹ Keith Hitchins, *România. 1866-1947*, Ed. Humanitas, București, 1996, p. 533. Procesul edificării naționale și crearea României Mari au fost, în esență, fenomene europene.

² Gustave Le Bon, *Psihologia mulțimilor*, Ed. Științifică, București, 1991, p.9.

³ Era o metodă “mafiotă”, “o conspirație la putere”. Vezi Vladimir Tismăneanu, *Ghilotina de scrum. Despre nevroze și revoluții*, Ed. de Vest, Timișoara, 1992, p. 55.

⁴ Termenul poate fi, evident, o forțare. Nu are o conotație politică sau aceasta nu este predominantă; el trebuie pus în relație cu discursul comunist dominant și se referă, pe de o parte, la demersurile exilului românesc de a înțelege ce s-a petrecut cu România la sfîrșitul celui de al doilea război mondial și, pe de alta, la mutațiile petrecute la nivelul discursului “comunist”, mai ales spre sfîrșitul perioadei, cu inevitabile reminiscențe după 1989.

⁵ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Ed. Humanitas, București, 1997, p. 207.

⁶ A se vedea mai ales Nicolae Baci, *Yalta și crucificarea României*, Ed. Europa, Roma, 1983 și Idem, *Agonia României. 1944-1948. Dosarele secrete acuză*, Ed. Dacia, Cluj, 1990. Autorul reușește să ne dovedească faptul că nu este istoric ci aparține mai curînd lumii juridice. El dorește să demonstreze, nu să înțeleagă; pledează un “adevăr”, așa cum l-a trăit și simțit; modelează trecutul potrivit propriilor aprehensiuni și frustrări. Abuzează de sociologie prin realizarea de serii tipologice dihotomice, conform “grilei naționale”. Personajele nu pot fi decît “prieteni sau dușmani”, “răi sau buni”, în raport cu situarea față de evenimente. Winston Churchill se află în partea de jos a unei asemenea scale imaginare, ca cel care “a trădat România” (*Agonia României ...*, p. 85), care a vîndut la Moscova întreaga Europă răsăriteană (*Ibidem*, p. 116-134) sau care, împreună cu Roosevelt, s-a vîndut lui Stalin (*Ibidem*, p. 289). În același timp, există un abuz al psihopatologiei; N. Baci, referindu-se la cei doi lideri occidentali, o spune tranșant: “acești bolnavi care ne guvernează” (*Yalta...*, p. 54-61), similar lucrării lui Pierre Accoce și Pierre Rentchnick, *Ces malades qui nous gouvernent*, Ed. Stock, Paris, 1976. Acuzarea liderilor anglo-americani ia forme ascunse, extraistorice: erau bolnavi dintotdeauna. Roosevelt ne este prezentat ca dictatorul bolnav al Americii (*Yalta...*, p. 62-68), cu o soție lesbiană și adulterină, incriminat fiind un sergent, “comunist notoriu”, de aici decurgînd simpatiile comuniste ale președintelui (*Ibidem*, p. 26). Un capitol

special îi este dedicat premierului britanic, “De cînd era bolnav Churchill” (*Ibidem*, p. 69-75). Imprecațiile moraliste sînt regula: “împreună cu Roosevelt, Churchill este creatorul cortinei de fier. El știe ce face, nu a ezitat să o facă și de aceea păcatele lui sînt grele, păcate de moarte față de popoarele din Răsăritul Europei [...]. A pus la picioarele celor 120 de milioane de oameni lanțurile sclaviei... (*Ibidem*, p.75). O poziție asemănătoare și în Florian Tănăsescu, *Cele “două Europe” și condiția de “răsăriteană” a României*, în “Polis. Revistă de științe politice”, nr. 1/1996, p. 33: “finalul războiului îi găsește pe ruși în postura de învingători cu un ascendent serios asupra aliaților prin cei doi pionii avansați în cîmpul occidental, Churchill și Roosevelt” sau în Alexandru Cretzianu, *Oazia pierdută*, Institutul European, Iași, 1998 care vorbește de vinovăția lui Roosevelt, grogarul planurilor balcanice ale lui Churchill, prelungind intenționat războiul (p. 178) și care mergea în întîmpinarea dorințelor lui Stalin (p. 186).

⁷ Condamnarea la nivelul politicilor administrațiilor se face, explicit sau voalat, de pe diverse poziții: republicane, un Hamilton Fish, *Pearl Harbour, Ialta și trădarea Europei*, Ed. Venus, București, 1993, p. 134-141 sau cardinalul Spellman, în N. Baci, *Agonia...*, p. 51-53, diplomatice – cei care au trăit aici speranțele românilor în anii de după 1944 -, Ivor Porter, *Operațiunea “Autonomus”*. În *România pe vreme de război*, Ed. Humanitas, 1991, Reuben H. Markham, *România sub jugul sovietic*, Fundația Academia Civică, București, 1996, C.V.R. Schuyler, *Misiune dificilă. Jurnal (28 ianuarie 1945 – 20 septembrie 1946)*, Ed. Enciclopedică, București, 1997. Majoritatea “luărilor de cuvînt” sînt înșă autohtone; Vladimir Tismăneanu, *Noaptea totalitară. Crepusculul ideologiilor radicale în Europa de Est*, Editura Athena, București 1995, vede în Ialta “simbolul unei prelungite și chinuitoare jigniri istorice, semnul cel mai limpede al neputinței sau nedorinței liderilor occidentali de a ține piept instințelor expansioniste ale imperiului sovietic”, iar ceea ce s-a întîmplat practic ca fiind “consfințirea politicii de abandon și resemnare în care se complăceau liderii vestici [...] și legitimizarea exportului de revoluție” (p. 211-212); Al. Cretzianu, *op. cit.*, p. 176: “Moscova și-a văzut de drum nestingherită, în timp ce aliații occidentali priveau cu obstinație în altă parte”; Ion Rațiu, *Moscova sfidează lumea*, Ed. Signata, Timișoara, 1990, p. 191: “responsabilitatea înaintea istoriei este în primul rînd a Statelor-Unite și Marii Britanii, indiferent de scuze sau de faptul că au acționat cu bună credință”; Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, Ed. Litera, București, 1994, p. 122; Gheorghe Sprințeroiu, *Ialta și problemele europene*, Ed. Excelsior, București, 1996, p.130-131, Titu Georgescu, *România între Yalta și Malta*, Ed. Șansa, București, 1993, p. 32-35; Ion Șuța, *România la cumpăna istoriei. August 1944*, Ed. Științifică, București, 1991, cap. “Sfîrșitul războiului și crucificarea României”; Ioan Scurtu, în strudiul introductiv la culegerea de documente *România. Viața politică în documente. 1945* (coord. Ioan Scurtu), Arhivele Statului din România, București 1994; I. Chipper, Fl. Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane*, Ed. Iconica, București, 1993, p. 15, în care anglo-americanii sînt acuzați că au abandonat România în ghearele ursului sovietic, în fond o trădare a oamenilor politici români care luptaseră pentru a scoate România din orbita Reich-ului. O trădare de asemenea natură încît anglo-americanii au bombardat obiective civile în România pentru a-i face, la nivelul societății românești, prin reacție inversă, acceptabili pe sovietici; vezi în acest sens Nicolae Ciachir, *Marile Puteri și România (1856-1947)*, Ed. Albatros, 1996, p. 308. O poziție mai nuanțată o are Florin Constantiniu, în *Doi ori doi fac șaisprezece. A început războiul*

rece în România ?, Ed. Eurosong & Book, București, 1997, p. 150 care deplînge faptul că România n-a constituit o miză atît de importantă astfel încît Washington-ul și Londra să reacționeze la Moscova. Dar “orice indignare față de atitudinea puterilor occidentale în problemele Europei de Est în general, a României în special, este deplasată”, spune autorul. “Nu li se poate reproșa că nu au intervenit în favoarea României; interesele lor nu o cereau”.

⁸ A se vedea, cu precădere, Florin Constantiniu, Ilie Ceaușescu, Mihai E. Ionescu, *200 de zile mai devreme. Rolul României în scurtarea celui de al doilea război mondial*, Ed. Științifică, București, 1984, analizele “largi” ale lui I. Șuța, *op. cit.*, p. 257-263 și Gheorghe Buzatu, *România și războiul mondial din 1939-1945*, Iași, 1995, p. 172-215, lucrarea Elizei Campus, *Din politica externă a României. 1913-1947*, Ed. Politică, București, 1980, p. 578-579, ca și colecția de documente coordonată de Marin Radu Mocanu, *România – marele sacrificat al celui de al doilea război mondial. Documente*, vol. I, Arhivele Statului din România, București, 1994.

⁹ Raoul Girardet, *Mituri și mitologii politice*, Institutul European, Iași, 1997.

¹⁰ O analiză pertinentă asupra acestui subiect în Valeriu-Florin Dobrinescu, *România și organizarea postbelică a lumii (1945-1947)*, Ed. Academiei, București, 1988.

¹¹ Ivor Porter, *op. cit.*, p. 296; semnificativ este faptul că regele Mihai era unul din puținii străini (alături de generalul Eisenhower, feldmareșalul Montgomery și mareșalul Tito) decorați cu înalta distincție sovietică “Victoria”; era însă un ordin exclusiv militar, nu civil (politic).

¹² Oarecum asemănător participării armatei române – nu a României ca stat – la războiul ruso-turc din 1877-1878, care pentru noi a fost ruso-româno-turc și “război de independență”.

¹³ Asupra negocierilor de armistițiu și despre prevederile Convenției semnate la Moscova la 12 septembrie 1944, vezi *România și armistițiul cu Națiunile Unire. Documente*, vol. II (coord. M. R. Mocanu), Arhivele Statului din România, București, 1995.

¹⁴ Lloyd C. Gardner, *Sferele de influență. Împărțirea Europei între marile puteri de la München la Ialta*, Ed. Elit, București, f.a., p. 264-265.

¹⁵ Winston Churchill, *Al doilea război mondial*, Ed. Saeculum I. O., București, 1996, vol. II, p. 190.

¹⁶ L. Gardner, *op. cit.*, p. 237; similar André Fontaine, *Istoria războiului rece. De la Revoluția din Octombrie la războiul din Coreea 1917-1950*, vol. I, p. 283.

¹⁷ Wilfred Loth, *Împărțirea lumii. Istoria războiului rece. 1941-1955*, Ed. Saeculum I.O., București, 1997, p. 73 și Jacques de Launay, *Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial*, vol. II, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 299-300.

¹⁸ L. Gardner, *op. cit.*, p. 11.

¹⁹ Încă din 1943 britanicii au început să-și pună problema ajungerii la un aranjament cu rușii în privința viitorului politic al Europei. Foreign Office-ul presupunea faptul că Moscova ar prefera o Europă unitară și era conștient că sferele de influență, deși nu erau o soluție ideală, ar oferi fiecărei părți libertatea de acțiune (Sprințeroiu, *op. cit.*, p. 5). Odată cu creșterea percepției miicimii proprii națiunii – la Teheran, spune Churchill, am stat ca un “măgăruș între marele urs rusesc de o parte și cu marele bizon

american de cealaltă parte” (Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *K.G.B. Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, Ed. All, București, 1994, p. 237), englezii erau temători de faptul că rușii vor deveni prea puternici și erau preocupați să stabilească o linie pe care să oprească înaintarea comunismului (Fontaine, *op. cit.*, p. 274). În acest context, acordul privind sferile de influență în Europa, încheiat de Churchill la Moscova (după ce în mai 1944 Anthony Eden schițase cu ambasadorul sovietic la Londra, Gusev, un prim aranjament prin care Marea Britanie obținea Grecia în schimbul României), era pentru ei (britanici) un succes. Vezi Adam B. Ulam, *Expansion and coexistence: The History of Soviet Foreign Policy. 1917-1967*, New York, 1968, p. 314. Asupra strategiei militare în timpul anilor 1944-1945 a se vedea B. Liddel Hart, *Istoria celui de-al doilea război mondial*, vol. II, Ed. Orizont + Lider, București, f.a. (1998), p. 239-255 și Henri Bernard, *La guerre et son évolution à travers les siècles. Tome second. De 1939 a aujourd'hui*, Imprimerie Medicale et Scientiphique, Bruxelles, 1957, p. 354-356.

²⁰ Henry Kissinger, *Diplomația*, Ed. All, București, 1998, p. 372 și 377. Stalin cunoaștea faptul că posesia înseamnă 90 % din lege. Influența era definită prin prezența armatelor de susținere. La momentul Conferinței de la Ialta, din acordul Churchill – Stalin nu a mai rămas nimic. Armata Roșie era deja în posesia tuturor teritoriilor în dispută. Nu trebuie pierdută din vedere nici situația militară din Europa și din Pacific.

²¹ Despre conferința de la Ialta ca atare, Arthur Conte, *Yalta ou le partage du monde (11 février 1945)*, Paris, 1964; Gh. Sprințeroiu, *op. cit.*; Churchill, *op. cit.*, vol. II, p. 405-421.

²² Despre caracterul vag al deciziilor de la Ialta, vezi și François Fejtö, *Histoire des démocraties populaires*, ed. du Seuil, Paris 1952, vol. I, p. 31-33. Cel puțin în privința României, în Crimeea nu era nimic de împărțit.

²³ Churchill declara în Parlamentul britanic: “Conferința din Crimeea i-a găsit pe aliați mai strâns uniți ca oricând, atât în domeniul militar, cât și în cel politic...” (Sprințeroiu, *op. cit.*, p. 130; Churchill, *op. cit.*, p. 420). La rîndul lui, Roosevelt considera rezultatele acestei Conferințe “drept începutul structurării permanente a păcii” (Sprințeroiu, *op. cit.*, p. 131). Politicianul american Sumner Wells scria în “Washington Post” (28 februarie 1945): ... “Declarația de la Ialta, oricum ar evolua lucrurile în viitor, va rămîne un gigantic pas înainte spre întemeierea finală a unei lumi a păcii și ordinii” (Vi. Tismăneanu, *op. cit.*, p. 212).

²⁴ W. Loth, *op. cit.*, p. 66-67; H. Kissinger, *op. cit.*, p. 378: Stalin a subestimat mult seriozitatea cu care americanii abordau, în mod tradițional, documentele juridice.

²⁵ L. Gardner, *op. cit.*, p. 303.

²⁶ André Fontaine, *op. cit.*, p. 282-283.

²⁷ H. Kissinger, *op. cit.*, p. 260.

²⁸ Milovan Djilas, *Întîlniri cu Stalin*, Ed. Europa, Craiova, f.a., p. 75. Stalin discuta cu Djilas în 1944 cînd, teoretic cel puțin, colaborarea dintre cei Trei Mari era o reușită. Credem că afirmația liderului bolșevic are drept scop calmarea susceptibilităților comuniștilor iugoslavi, extrem de atenți la ortodoxia marxist-leninistă. Moscova se afla într-o relație ambiguă față de partidele comuniste din lumea întregă. În pofida invocării patriotismului, “războiul fusese privit ca un triumf al unui sistem social superior, cel marxist-comunist. Stalin nu și-ar fi putut asuma rolul de urmaș al lui Lenin dacă ar fi abandonat retorica revoluției.

ROMÂNIA ȘI SFÎRȘITUL CELUI DE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

---

²⁹ Winston S. Churchill, *The Sinews of Peace: Post-War Speeches*, ed by Randolph S. Churchill, London, 1967, p. 1000-1005.

³⁰ François Furet, *Trecutul unei iluzii. Eșeu despre ideea comunistă în secolul XX*, Ed. Humanitas, București, 1996, p. 372.

³¹ *Ibidem*, p. 374

³² *Ibidem*, p. 386

³³ U.S. Congress, Congressional Record, 80-th Congress, 1-st session, Washington D.C., 1947, XCIII, p. 1988-1991; Harry S. Truman, *Memoires*, Paris 1955, vol.II, partea I, cap. VII, *Aidé à la Grèce et a la Turquie*, p. 107-128; Truman folosește argumente în stil american: neacordarea ajutorului ar fi afectat prosperitatea americană; ar fi fost o investiție ratată.

³⁴ România modernă s-a constituit, cumva, sub teama de Rusia și împotriva ei, prin alegerea modelului european occidental; Z. Ornea, *Modelul european*, în "Dilema", an. V, nr. 168 din 29 martie – 4 aprilie 1996.

³⁵ Maurice Vaisse, *Les relations internationales depuis 1945*, Armand Colin, Paris, 1990, 1994, p. 7; Serge Bernstein, Pierre Milza, *Histoire de l'Europe contemporaine. Le XXe siècle (1919 à nos jours)*, Hatier, Paris, 1992, p. 172.

³⁶ O bibliografie a războiului rece în Gheorghe Buzatu, *Istoriografia războiului rece*, în "Dosarele Istoriei", an. II, nr. 1(6), 1997. Este dificil de stabilit momentul de debut al războiului rece. Turnura de la pacea relativă la războiul rece o constituie, credem, planul Marshall, urmare a imposibilității dialogului între părți; din acest punct de vedere războiul rece se află înscris în realitățile laltei, când fiecare din actori a înțeles altfel piesa pe care urmau s-o joace după sfârșitul conflagrației. După 1947 orice posibilitate de "finlandizare" a țărilor din Europa centrală și de est devine o iluzie iar mersul spre modelul sovietic de societate se accelerează.

³⁷ Marchiz de Custine, *Scrisori din Rusia. Rusia în 1839*, Uniunea Scriitorilor, Chișinău, 1992, p. 15

³⁸ *Ibidem*, p. 130.

³⁹ Alexandr Soljenișin, *Arhipelagul Gulag. 1918-1956. Încercare de investigare literară*, Ed. Univers, București, 1997, vol. I, p. 168.